

FAMILIA CARMELITANA

1. De 'eerste orde'

De Karmelorde heeft zich binnen een halve eeuw van een gemeenschap van eremieten (kluizenaars) ontwikkeld tot een clericale broederorde. De eremieten die in het begin van de dertiende eeuw in het Karmelgebergte leefden en hun gemeenschappelijke leefregel ter kerkelijke goedkeuring aan de patriarch van Jeruzalem aanboden, waren in het algemeen leken. Zij kwamen overwegend uit Europa, waar de apostolische armoedebeweging talloze christenen, onder wie veel vrouwen, motiveerde om – desnoods buiten de officiële kerkelijke kanalen om – nieuwe wegen van christelijk leven in te slaan. Kruistochten en bedevaarten naar het Heilig Land waren erg in trek. Pelgrims en kruisvaarders bleven soms voor hun verdere leven 'onderweg' en kozen een heilige plaats als woonoord. Wie in het Karmelgebergte belandde, werd karmeliet.

Na hun verdrijving naar Europa sloten de 'karmelieten' zich na een korte interne strijd over hun eremitische identiteit aan bij het meest moderne kloostertype dat toen bestond, de broederorde, ook wel bedelorde of mendicantenorde genoemd. Dit type was voortgekomen uit de reeds genoemde apostolische armoedebeweging. Sommige van die nieuwe religieuze gemeenschappen verzonken in ketterij en sloten zich gaandeweg af van het kerkelijk leven. Andere lieten zich in kerkelijke structuren binnenleiden en kregen canonieke erkenning. Zo ontstonden nieuwe orden als die van de minderbroeders (franciscanen) en de predikbroeders (dominicanen). Bij dit type sloten de karmelieten zich aan. Zij verlieten de eenzame plaatsen, zochten de steden op en kregen hart voor de minderbedeelden.

In het zelfbeeld van de 'lieievrouwebroeders' bleef het eremitische element bestaan. Zij waren er zich van bewust dat 'Karmel' ook buiten het Karmelgebergte mogelijk is. Overal kan de Karmel werkelijkheid worden als een staan voor het Gelaat van de Onnoembare, een geraakt worden door het Mysterie van alle Leven. Tegelijk groeide het besef dat de godsbeleving niet los staat van de context waarin mensen leven. Steeds is de Karmel dan ook een schouwen in het gelaat van de medemens, die je broeder of zuster is en voor wie je met de ijver van Elia om vrede en gerechtigheid strijdt. Zo groeide iets dat de Karmel dierbaar zou blijven: in de ander God herkennen, in God de ander herkennen. Het zijn de twee aspecten van de ene Liefde die ons beweegt.

2. De 'tweede orde' en de 'derde orde'

Een nieuw aspect van de broederorden was dat zij naast een mannelijke tak (eerste orde) ook een vrouwelijke tak (tweede orde) en een lekenbeweging (derde orde) kenden. Naast de franciscanen waren er vanaf het begin de clarissen; naast de dominicanen ontstonden de dominicanessen. Beide 'tweede orden' worden gevormd door vrouwen die een strikt beschouwelijk en besloten leven leiden. Zij leven in slotkloosters en worden monialen genoemd.

Overigens gold voor vrouwelijke kloosterlingen, lang voordat er van clarissen en dominicanessen sprake was, kerkrechtelijk een strenge clausuur (getralied slotklooster). De nieuwe vrouwenorden moesten zich eenvoudig in die traditie voegen, wilden zij kerkelijke erkenning krijgen. Religieuze vrouwen die dit weigerden, bleven buiten het klooster (begijnen).

Daarnaast beijverden de nieuwe broederorden zich voor lekenparticipatie. Met de 'derde Regel van Franciscus' boden vooral de franciscanen aan geëngageerde leken een geestelijk tehuis, dat dezen naar eigen inzicht konden inrichten. Met het getijdenboek stelden zij leken in de gelegenheid op eigen wijze aan de biddende Kerk gestalte te geven. Op het niveau van de 'derde orde' ontwikkelden zich verschillende leefmodellen, zoals dat van de recluse (kluizenaars), de leek met private geloften binnen het eigen milieu (gehuwd, gezin, ongehuwd, kinderloos),

de reguliere gemeenschap met drie geloften (congregatie, instelling van apostolisch leven), de seculiere gemeenschap (seculier instituut). Binnen dit derde-orde-model waren lange tijd twee hoofdstromingen te onderscheiden: de reguliere derde-ordelingen (religieuze congregaties met eenvoudige geloften) en de seculiere derde-ordelingen (leken in plaatselijke afdelingen).

3. De tweede en derde orde van Karmel

In de Karmelorde ontwikkelde de tweede en derde orde zich pas laat (vijftiende eeuw). De tweede orde (karmelietessen) bleef voorbehouden aan vrouwen die een strikt beschouwelijke en besloten leefwijze verkozen (monialen). Een voorbeeld hiervan binnen de Karmelorde in Nederland is het karmelietessenklooster in Zenderen. In de jongste tijd ontwikkelden zich uit dergelijke monialenkloosters nieuwe modellen van deels contemplatieve, deels actieve signatuur, in de geest van de kloosters van de eerste orde (broeders). Een voorbeeld van dit type is de Karmel Titus Brandsma te Heerlen. Een ontwikkeling van de laatste decennia is deelname van vrouwen aan gemeenschappen van de eerste orde. Zij zijn ofwel karmelietessen van de tweede orde, die feitelijk leven in een gemeenschap van broeders; ofwel vrouwen – soms ‘vrouwelijke karmelieten’ genoemd. Laatstgenoemden kunnen momenteel nog niet kerkrechtelijk lid zijn, maar zijn lid in spirituele verbondenheid en geleefde gelijkwaardigheid, waarvoor de rechtsbasis verankerd is in het burgerlijk recht.

Op het niveau van de ‘derde orde’ zijn ook binnen de Karmelorde altijd verschillende leefmodellen mogelijk geweest. Van de beide hoofdstromingen – reguliere en seculiere derde-ordelingen – zijn voorbeelden te noemen. Reguliere derde-ordelingen zijn kloosterlingen van een karmelitaanse congregatie. Een voorbeeld is de Congregatie der Karmelietessen van het Goddelijk Hart (Sittard). Seculiere derde-ordelingen zijn leken die privé vanuit het Karmelcharisma leven. Tot in de zestiger jaren waren er in Nederland afdelingen van de seculiere derde orde, meestal in parochies die door karmelieten bediend werden. Thans is deze traditionele vorm uitgestorven, althans in Nederland. In sommige andere ordesprovincies is de traditionele derde orde zeer vitaal en talrijk.

4. Nieuwe ontwikkelingen op het niveau van ‘derde orde’

Het uitsterven van de traditionele derde orde van Karmel in Nederland betekent niet dat de behoefte aan Karmelcharisma onder leken in ons land niet meer zou bestaan. Op 7 oktober 1995 spraken 27 vrouwen en mannen een engagement uit op basis van een nieuw statuut, dat van Karmelbeweging. Karmelbeweging wil een platform zijn waar leken elkaar in de geest van de Karmel kunnen ontmoeten en inspireren. Karmelbeweging is een private vereniging volgens het kerkelijk recht, door de prior provinciaal in de Karmelorde opgenomen en in 1999 door de prior generaal van de Orde als zelfstandig ‘kapittel van de derde orde’ erkend.

Enkele jaren eerder al hadden enkele personen, mannen en vrouwen, onafhankelijk van elkaar, private geloften afgelegd op de Karmelregel: zij worden *geassocieerden* genoemd en kunnen als zodanig geassocieerd lid van de eerste of de tweede orde zijn. Samen met de broeders en zusters van de eerste orde, de zusters van de tweede orde en de leden van Karmelbeweging vormen zij in Nederland de Familia Carmelitana. Dit overkoepelend verband ontwikkelt thans een eigen structuur waarin de vier Karmelgeledingen in gelijkwaardigheid vanuit het gemeenschappelijk Karmelcharisma samenwerken.